

Півненко Л. В.,

старший викладач кафедри державно-правових дисциплін
та міжнародного права

Державного біотехнологічного університету

ORCID: 0000-0001-5564-0273

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРОРА ПРИ ВИКОНАННІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ФУНКЦІЇ ПІДТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАННЯ

PECULIARITIES OF THE LEGAL STATUS OF THE PROSECUTOR WHEN PERFORMING THE CONSTITUTIONAL FUNCTION OF SUPPORTING PUBLIC PROSECUTION

У статті розглянуто особливості правового статусу прокурора у процесі реалізації конституційної функції підтримання публічного обвинувачення у суді. В умовах сьогодення питання проблем удосконалення процесуального статусу прокурора при виконанні функції публічного обвинувачення є досить важливим з огляду на виконання завдань кримінального провадження.

На підставі проведеного аналізу різних наукових точок зору щодо співвідношення термінів «державного обвинувачення» та «публічного обвинувачення» було досягнуто впевненості про необхідність приведення у відповідність до Конституції України усіх нормативно-правових актів, у частині заміни функції прокуратури з «підтримання державного обвинувачення» на функцію «підтримання публічного обвинувачення», закріпивши останню, як процесуальну діяльність прокурора, яка здійснюється від імені суспільства й у суспільних інтересах, забезпечує застосування кримінального закону у випадку вчинення кримінального правопорушення, та полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Узагальнюючи різні наукові підходи, визначено, що правовий статус прокурора, це нормативно закріплена системна сукупність його завдань, процесуальних прав, кореспондуючих їм обов'язків, та процесуальних гарантій діяльності, які формально визначають становище прокурора у взаємодії його з іншими суб'єктами кримінального провадження.

На підставі чинного кримінального процесуального законодавства та наукових напрацювань здійснено виокремлення проблемних аспектів реалізації процесуального статусу прокурора у процесі реалізації функції публічного обвинувачення, зокрема зазначено, що Кримінальний процесуальний кодекс містить загальну правову норму, яка визначає правовий статус прокурора не конкретизуючи його щодо окремих процесуальних функцій, що у свою чергу не може сприяти ефективній роботі прокурора як публічного обвинувача. Доведено необхідність систематизації та виділення комплексу повноважень прокурора при виконанні функції публічного обвинувачення та внесенням відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: прокурор, процесуальні функції, кримінальне провадження, публічне обвинувачення, невідворотність покарання, обвинувальний вирок.

The peculiarities of the legal status of the prosecutor in the process of implementing the constitutional function of maintaining a public prosecution in court are discussed in the article. Nowadays, the issue of problems of improving the procedural status of the prosecutor when performing the function of public prosecution is quite important. The article examines the peculiarities of the legal status of the prosecutor in the process of implementing the constitutional function of maintaining a public prosecution in court. In today's conditions, the issue of problems of improving the procedural status of the prosecutor when performing the function of public prosecution is quite important in view of the performance of the tasks of criminal proceedings.

Based on the analysis of various scientific points of view regarding the relationship between the terms "state prosecution" and "public prosecution", certainty was reached about the need to bring all normative legal acts into compliance with the Constitution of Ukraine, in terms of replacing the function of the prosecutor's office from "maintaining state prosecution" to the function "maintenance of a public accusation", establishing the latter as a procedural activity of the prosecutor, which is carried out on behalf of society and in the public interest, ensures the application of the criminal law in the case of a criminal offense, and consists in proving the accusation before the court in order to ensure the criminal responsibility of the person who committed the criminal offense.

Summarizing various scientific approaches, it was determined that the legal status of the prosecutor is a normatively fixed systemic set of his tasks, procedural rights, corresponding duties, and procedural guarantees of activity, which formally determine the position of the prosecutor in his interaction with other subjects of criminal proceedings.

On the basis of the current criminal procedural legislation and scientific developments, problematic aspects of the implementation of the procedural status of the prosecutor in the process of implementing the function of public prosecution have been singled out, in particular, it is stated that the Criminal Procedure Code contains a general legal norm that determines the legal status of the prosecutor without specifying it in relation to individual procedural functions, which in turn, it cannot contribute to the effective work of the prosecutor as a public accuser. The need to systematize and allocate a set of powers of the prosecutor in the performance of the function of public prosecution and to make appropriate changes to the Criminal Procedure Code of Ukraine has been proved.

Key words: *prosecutor, procedural functions, criminal proceedings, public prosecution, inevitability of punishment, guilty verdict.*

Постановка проблеми. Війна увірвалася в життя українців, одномоментно змінивши пріоритети, плани, цілі та саме буття. Повномасштабна неспровокована воєнна агресія російської федерації проти України викликала безпрецедентну ситуацію щодо кількості воєнних злочинів та злочинів проти людяності, фактів державної зради та колабораційної діяльності. Сьогодні проводиться кропітка робота по фіксуванню фактів вчинення цих злочинів. Правоохоронні органи України спільними зусиллями роблять все, щоб зібрана в рамках кожного кримінального провадження доказова база була фундаментальною та могла забезпечити невідворотність покарання злочинців.

Важливою правовою інституцією у цій діяльності виступає прокуратура України. Кожен прокурор сьогодні працює у надскладних умовах і продовжує виконання надзвичайно важливих конституційних функцій, однією із яких є підтримання публічного обвинувачення у суді. Підтримання публічного обвинувачення беззаперечно визнається основною конституційною функцією прокурора, а ефективно її виконання не тільки в умовах воєнного стану і у післявоєнний період забезпечить виконання основного завдання щодо забезпечення невідворотності покарання для кожного, хто вчинив злочин на українській землі та доведеності вини не лише у національних судах, а і у міжнародних.

Для того щоб прокурор належним чином міг здійснювати конституційну функцію публічного обвинувачення, виконувати поставлені завдання і ефективно реалізовувати свої повноваження, його правовий статус повинен бути чітко регламентований на законодавчому рівні. На превеликий жаль Кримінальний процесуальний кодекс України не містить жодної статті, яка б визначала правовий статус прокурора при виконанні функції публічного обвинувачення та конкретизувала орієнтовний перелік його повноважень.

Стан опрацювання проблематики. Тематика обвинувальної діяльності прокурора не є новою для науки кримінального процесуального права, оскільки знаходила відбиття у роботах багатьох процесуалістів. Зокрема, дослідженню вказаного питання присвятили свої наукові роботи: Каркач П. М., Лапкін А. В., Михайловська Є.В., Остапчук В.В., Патюк С.,

Рогатюк І.В., Сухонос В.В., Шемшученко Ю. С., Шульган І. І. та ін. Не дивлячись на значний внесок вчених-правознавців у дослідження проблемних аспектів сутності і змісту публічного обвинувачення, на сьогоднішній день ще зберігається низка проблем як теоретичного, так і практичного характеру щодо визначення правового статусу прокурора у ході реалізації функції публічного обвинувачення та значення обвинувальної діяльності прокурора для судового розгляду.

Мета статті – комплексний аналіз правового статусу прокурора при виконанні конституційної функції підтримання публічного обвинувачення, та вироблення на цій основі обґрунтованих пропозицій, що спрямовані на удосконалення правового регулювання обвинувальної діяльності прокурора.

Виклад основного матеріалу. Функція підтримання публічного обвинувачення займає визначальне місце серед інших процесуальних функцій прокурора, а ефективність її реалізація тісно пов'язана з поняттям «правовий статус» (лат. status – становище). Національне законодавство не містить нормативного визначення «правовий статус прокурора», а Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 36 закріплює загальні положення правового статусу прокурора не конкретизуючи його щодо окремих процесуальних функцій. Кримінальний процесуальний кодекс України і надалі оперує поняттям «державне обвинувачення», без врахування того, що Законом України «Про внесення змін до Конституції України (стосовно правосуддя)» від 2 червня 2016 року, Основний закон було доповнено статтею 131-1, у якій по-новому сформульовано функції прокуратури, та змінено назву «державне обвинувачення» на «публічне обвинувачення». Принагідно необхідно зазначити, що низка міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною також не містить поняття «державного обвинувачення», натомість закріплює поняття «публічного обвинувачення».

Досліджуючи зміни у найменуванні функцій прокуратури, серед наукової спільноти точилися дискусії щодо змістового навантаження понять «державне обвинувачення» та «публічне обвинувачення». Аналізуючи проблеми термінології щодо діяльності прокурора у кримінальному провадженні Лапкін А.В. стверджує, що термін

«публічне обвинувачення» є близьким, однак не тотожним, поняттю «державне обвинувачення». На думку дослідника, різниця цих понять полягає у визначенні пріоритетності інтересів, на захист яких спрямована відповідна обвинувальна діяльність прокурора. Від того, чи будуть це інтереси держави, чи суспільства, і залежить розуміння обвинувачення як державного, чи публічного [1, с. 143].

На думку Шульган І.І., поняття «публічне обвинувачення» є дещо ширшим від поняття «державне обвинувачення». Адже виходячи зі змісту, вкладеного в термін «публічний», можна констатувати, що прокурор, підтримуючи публічне обвинувачення у кримінальному провадженні, виступає не тільки від імені держави, а й від імені всього суспільства (принаймні більшої його частини) [2, с. 58].

З цього приводу С. Патюк зазначає, якщо публічне обвинувачення виконується в інтересах усього суспільства (і держави зокрема), то державне обвинувачення буквально може здійснюватися тільки в інтересах держави, її органів та посадових осіб, які можуть не відстоювати волю більшості суспільства, тому термін «публічне обвинувачення» лінгвістичного захищає і державні інтереси, і суспільні інтереси й потерпілого у кримінальному провадженні [3, с. 11].

Аналізуючи вище викладене, можна констатувати, що з теоретичної точки зору більшість науковців, віддають перевагу «публічному обвинуваченню» з огляду на те, що «публічне обвинувачення» розкривається як інститут висловлення волі всього суспільства, тобто прокурор діє не лише в межах захисту та вираження позиції держави й влади, а діє передусім як особа, котра є представником волі всього суспільства та діє в його інтересах, при цьому керуючись межами, котрі встановлені законодавством в державі [4, с. 89].

Реалії сьогодення вказують на те, що працюючи у надзвичайно складних умовах воєнного стану (а в подальшому і після воєнний період), органи прокуратури України, як органи публічної влади, виконують конституційну функцію публічного обвинувачення від імені держави з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства й держави в цілому. Отже, проведений аналіз співвідношення «державного обвинувачення» та «публічного обвинувачення» вказує на необхідність приведення у відповідність до Конституції України усіх нормативно-правових актів, у частині заміни функції прокуратури з «підтримання державного обвинувачення у суді» на функцію «підтримання публічного обвинувачення у суді», закріпивши останню, як процесуальну діяльність прокурора, яка здійснюється від імені суспільства й у суспільних інтересах, забезпечує застосування кримінального закону у випадку вчинення кримінального правопорушення, та полягає у доведенні перед судом обви-

нування з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Як уже зазначалось раніше, ефективність реалізації прокурором функції підтримання публічного обвинувачення нерозривно пов'язана з поняттям «правовий статус». У загальній теорії права поняття «правовий статус» розглядається, як сукупність усіх належних суб'єктивних юридичних прав, свобод та обов'язків, що визначають правове становище у суспільстві, закріплене в чинному законодавстві та інших нормах права [5, с. 86]. Шемшученко Ю.С. визначає «правовий статус» як правове становище (сукупність прав та обов'язків) фізичної або юридичної особи [6, с. 476]. Своєю чергою, Зайчук О. В. та Оніщенко Н. М. визначають правовий статус системою законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин [7, с. 366].

Стосовно правового статусу прокурора, слід зазначити, що науковці розглядають його по різному. Так, В.В. Остапчук розглядає правовий статус прокурора через визначення його особливостей як державного службовця. [8, с. 30]. Досліджуючи правовий статус прокурора у системі органів державної влади Сухонос В.В. вказує на те, що зміст правового статусу прокурора в системі органів державної влади включає в себе як права, обов'язки, юридичну відповідальність, професійну та позаслужбову поведінку прокурора, що тісно взаємодіють між собою та в поєднанні забезпечують стабільне правове становище прокурора в системі органів державної влади, так і виконання службових функцій, які покладені на прокурора та органи прокуратури відповідно до чинного законодавства [9, с. 87].

Узагальнюючи різні наукові підходи, правовий статус прокурора, на наш погляд, можна визначити як нормативно закріплену системну сукупність його завдань, процесуальних прав, кореспондуючих їм обов'язків, та процесуальних гарантій діяльності, які формально визначають становище прокурора у взаємодії його з іншими суб'єктами кримінального провадження.

Розглядаючи правовий статус прокурора у процесі реалізації функції публічного обвинувачення, варто зазначити, що він має певні особливості, які визначаються завданнями і метою його діяльності. На прокурора як обов'язкового суб'єкта кримінального провадження у повному обсязі покладаються завдання кримінального провадження, визначені у ст. 2 КПК України, якими є «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожен, хто

вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура».

Окрім цього перед прокурором, який виконує функцію публічного обвинувачення постає першочергове завдання – доведення перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Законний, обґрунтований вирок, це найбільш зрозумілий результат роботи прокурора для всього суспільства, особливо в умовах воєнного стану, так як сьогодні кожен український громадянин чекає на відновлення справедливості і покарання винних не тільки в національних, а і міжнародних судових інстанціях. Метою діяльності прокурора з підтримання публічного обвинувачення є забезпечення реалізації принципу невідворотності покарання за вчинене кримінальне правопорушення, винність у якому доведена на підставі матеріалів досудового й судового слідства, а також сприяння суду в постановленні законного та обґрунтованого рішення шляхом вжиття передбачених законом заходів до усунення будь-яких порушень закону, від кого б вони не надходили.

Враховуючи актуальність поставлених завдань прокурор повинен спрямовувати свою діяльність таким чином, щоб аналіз усіх досліджених в судовому засіданні доказів дозволив суду дійти висновку про те, що вказані докази за обвинуваченням особи є належними, допустимими та достовірними, а в сукупності є достатніми та взаємопов'язаними для висновку про винуватість особи у вчиненні інкримінованого злочину та ухвалення обвинувального вироку. Разом з тим, діяльність прокурора у судовому кримінальному провадженні не повинна бути спрямована на притягнення обвинуваченого до кримінальної відповідальності у будь-який спосіб. Виконуючи функцію публічного обвинувачення прокурор діє не від власного імені, а від імені держави, яка у формі імперативних приписів встановлює процесуальний порядок його діяльності, його права та обов'язки, що саме має досягти прокурор у кримінальному провадженні, адже він відстоює інтереси усього суспільства і несе персональну відповідальність за реалізацію повноважень визначених законом.

Вагомим елементом правового статусу прокурора у процесі реалізації функції публічного обвинувачення є його повноваження. В юридичній енциклопедії поняття повноваження трактується як сукупність прав і обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [10, с. 421].

У науковій літературі стверджується, що повноваження прокурора – це обсяг прав і обов'язків, якими володіє прокурор для здійснення своїх функцій. Вчений П. М. Каркач визначає повноваження прокуратури як сукупність прав та обов'язків, якими наділено цей орган для виконання покладених на нього завдань [11, с. 22].

Отже, аналіз юридичної літератури дозволив дійти висновку, що більшість учених, поняття «повноваження прокурора» визначають як сукупність його прав і обов'язків, встановлених законом або іншим відповідним нормативно-правовим актом. Однак, щодо повноважень прокурора у ході виконання функції публічного обвинувачення, то варто зазначити, що законодавець у статті 22 Закону України «Про прокуратуру» зробив посилання до Кримінального процесуального кодексу України, визначивши, що прокурор у цій сфері користується правами та виконує обов'язки, передбачені КПК. Разом з тим Кримінальний процесуальний кодекс не містить окремої статті яка б чітко визначала права та обов'язки прокурора при виконанні функції публічного обвинувачення. Наведені суперечності вказують на необхідність систематизації та виділення комплексу повноважень прокурора при виконанні функції публічного обвинувачення та внесенням відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Висновки. З огляду на викладене слід зазначити, що реалії сьогодення ставлять перед прокурором багато завдань, від оперативного виконання яких залежать рівень захищеності громадян. Прокурор під час підтримання публічного обвинувачення, має використовувати всі законні способи для доведення своєї позиції у справі як публічного обвинувача, від його позиції і активних дій під час змагального процесу залежить результат вирішення справи і притягнення винного до відповідальності. Таким чином, одним із напрямів кримінальної процесуальної політики України в сучасних умовах має стати удосконалення правового статусу прокурора при виконанні основної конституційної функції підтримання публічного обвинувачення. Узагальнюючи різні наукові підходи, ми дійшли висновку, що правовий статус прокурора, це нормативно закріплена системна сукупність його завдань, процесуальних прав, кореспондуючих їм обов'язків, та процесуальних гарантій діяльності, які формально визначають становище прокурора у взаємодії його з іншими суб'єктами кримінального провадження. Кримінальний процесуальний кодекс України містить загальну правову норму, яка визначає правовий статус прокурора не конкретизуючи його щодо окремих процесуальних функцій, що у свою чергу не може сприяти ефективній роботі прокурора як публічного обвинувача. Наведені суперечності вказують на необхідність систематизації та виділення комплексу повноважень прокурора при виконанні функції

публічного обвинувачення та внесенням відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України. Чітке нормативне закріплення правового статусу прокурора є запорукою ефективних результатів роботи прокурора

у ході виконання функції публічного обвинувачення. Врегулювання цих недоліків покращить якість правового регулювання статусу прокурора та ефективність функціонування органів прокуратури загалом.

Список використаних джерел:

1. Лапкін А. В. Деякі проблеми визначення термінології щодо діяльності прокурора у кримінальному провадженні у зв'язку зі зміною конституційної регламентації функцій прокуратури. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2016. С. 142–145.
2. Шульган І. І. Окремі аспекти підтримання прокурором державного обвинувачення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. С. 238–240.
3. Патюк С. Нормативна невизначеність співвідношення категорій «державне» та «публічне» обвинувачення як підстава для зловживання правом у кримінальному провадженні. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*. 2017. Т. 1. № 2. С. 11–14.
4. Рогатюк І. В. Підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді: процесуальна тактика в нестандартних умовах. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1(13). С. 87–97.
5. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права : [навч. посіб.] / М.В. Кравчук. [3-тє вид., змін. і доп.]. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 247 с.
6. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2003. 736 с.
7. Зайчук О., Оніщенко Н. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
8. Остапчук В. В. Правовий статус прокурора: сутність і проблеми удосконалення. *Вісник Академії прокуратури України* : Фахове видання. 2007. № 1. С. 25–30.
9. Сухонос В. В., Михайловська Є. В. Правовий статус прокурора в системі органів державної влади України. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 10(23). С. 85–91.
10. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2003. 736 с.
11. Каркач П. М. Організація роботи прокуратури міста, району : методичний посібник з організації роботи в міських, районних прокуратурах. Харків : Право, 2008. 352 с.